

Systémy dohľadu nad dodržiavaním solventnosti poisťovní z pohľadu investičných rizík

Katarína Polavková, Dana Palacková¹

Abstrakt

Nové trendy v poisťovníctve, akými sú napríklad zvyšujúca sa liberalizácia trhov, koncentrácia a internacionalizácia, si vyžadujú uplatňovanie nových prístupov v dohľade nad poisťným trhom. Zmeny v prístupoch sú zamerané nielen na reguláciu dohľadu nad poisťným trhom ale i na zmenu dohľadu nad dodržiavaním solventnosti poisťovacích spoločností.

Cieľom príspevku je prezentácia súčasného stavu dohľadu nad poisťným trhom v Slovenskej republike, analýza systémov dohľadu nad dodržiavaním solventnosti poisťovacích spoločností všeobecne a analýza investičných rizík v nadväznosti na dohľad nad dodržiavaním solventnosti poisťovní.

Kľúčové slová

dohľad nad poisťovníctvom, dohľad nad dodržiavaním solventnosti, investičné riziká

1 Úvod

Rastúci význam poisťovacích spoločností v národnom hospodárstve ekonomicky vyspelých krajín, zmeny vo vývoji prostredia, v ktorom poisťovacie spoločnosti pôsobia a tiež dôležitá funkcia poisťovacích spoločností ako inštitucionálnych investorov, prináša so sebou neustále nové úlohy pre dohľad nad poisťným trhom a dohľad nad dodržiavaním solventnosti poisťovní.

Dohľad nad dodržiavaním solventnosti musí tak zodpovedať predovšetkým novému smerovaniu poisťovníctva s orientáciou na zvyšujúcu sa liberalizáciu, koncentráciu a internacionalizáciu poisťných trhov. Znamená to, že od inštitúcií, ktoré vykonávajú dohľad nad poisťnými trhmi v jednotlivých členských krajinách Európskej únie, sa vyžaduje rozsiahlejšie vzájomné porozumenie a užšia spolupráca. Okrem toho inštitúcie dohľadu nad poisťným trhom sa musia vysporiadať aj s čoraz výraznejším zblížením sa jednotlivých finančných sektorov, t.j. poisťovníctva, bankovníctva, oblasti cenných papierov, či aktivít dôchodkových spoločností.

Uvedené zmeny sú zamerané predovšetkým na:

- reguláciu týkajúcu sa oblasti dohľadu nad poisťným trhom,
- oblasti dohľadu nad dodržiavaním solventnosti poisťovacích spoločností,
- praktickú organizáciu výkonu dohľadu.

Cieľom tohto príspevku je prezentácia súčasného stavu dohľadu nad poisťovníctvom v Slovenskej republike, analýza systémov dohľadu nad dodržiavaním solventnosti v poisťovacích spoločnostiach všeobecne a analýza investičných rizík v nadväznosti na dohľad nad dodržiavaním solventnosti poisťovní.

¹ Ing. Katarína Polavková, PhD., Katedra poisťovníctva, NHF, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1, 852 19 Bratislava, +421 2 672 91 546, polavkov@dec.euba.sk

¹ Ing. Dana Palacková, Katedra poisťovníctva, NHF, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1, 852 19 Bratislava, +421 2 672 91 587, palackov@dec.euba.sk

2 Právní základ dohládu nad poistným trhom v Slovenskej republike

Vývoj dohládu nad poistným trhom v Slovenskej republike korešponduje s postupne vytváranými podmienkami pre rozvoj poistného trhu a jeho subjektov od roku 1993. Právna úprava dohládu nad poisťovacími spoločnosťami na Slovensku je v súčasnosti obsiahnutá predovšetkým ustanoveniami v zákone o poisťovníctve, v zákone o dohláde nad finančným trhom, v zákone o cenných papieroch, v Občianskom a Obchodnom zákonníku, ako i v ostatných právnych predpisoch v oblasti poisťovníctva.

Dohlád nad finančným trhom v Slovenskej republike, podobne ako vo všetkých členských krajinách EÚ, už 5 rokov vykonáva Úrad pre finančný trh. Táto inštitúcia bola zriadená zákonom ako právnická osoba, a rozsah jej poverenia výkonom dohládu je v súlade so spomenutým zákonom a osobitnými predpismi (do novembra 2000 za dohlád nad poisťovníctvom zodpovedalo Ministerstvo financií Slovenskej republiky).

Hlavné ciele dohládu nad poisťovacími spoločnosťami v Slovenskej republike sú:

- výkon dohládu nad činnosťou obchodníkov s cennými papiermi, burzou cenných papierov, centrálnym depozitárom cenných papierov, poisťovacími spoločnosťami a poisťovacími maklérmi,
- spolupráca s Ministerstvom financií Slovenskej republiky na príprave všeobecne záväznej legislatívnej úpravy v oblasti kapitálových trhov a poisťovníctva,
- spolupráca a výmena informácií so zahraničnými orgánmi dohládu v oblasti kapitálových trhov a poisťovníctva, a to v rámci a za podmienok stanovených zákonom o dohláde nad finančným trhom a o zmene a doplnení niektorých predpisov.

Samotný dohlád nad poistným trhom sa začína procesom udeľovania licencie poisťovacej spoločnosti pre výkon poisťovacej činnosti. Počas tohto procesu sa dôraz kladie na výšku základného imania (akciového kapitálu), na informáciu o plánovaných operatívnych nákladoch, o očakávaných nákladoch na poistné plnenia a o predpokladanej miere solventnosti novej poisťovacej spoločnosti.

Z dôvodu následnej nepretržitej kontroly sú poisťovne povinné poskytovať Úradu pre finančný trh štatistické a účtovné dokumenty vrátane výkazu o solventnosti na ročnej, štvrťročnej, prípadne aj mesačnej báze.

Skúmanie a podrobná analýza týchto údajov sú nevyhnutným predpokladom, na základe ktorého Úrad pre finančný trh realizuje výber tých poisťovní, u ktorých je potrebné vykonať tzv. dohlád na mieste. V takom prípade inšpektori, menovaní Úradom pre finančný trh, navštívia príslušnú poisťovňu a spracujú hĺbkovú analýzu hospodárskej a finančnej situácie jednotlivých poisťovacích činností, ako aj analýzu za poisťovaciu spoločnosť ako celok. Na základe kontroly na mieste a výsledkov analýzy hospodárskeho a finančného stavu poisťovne. Úrad pre finančný trh konkretizuje príslušné opatrenia, ktoré poisťovne musia realizovať s cieľom dosiahnuť požadovanú mieru solventnosti. V prípade, že poisťovňa nedodá všetky požadované dokumenty a informácie, Úrad pre finančný trh jej môže udeliť zákonom stanovené sankcie, medzi ktoré patrí napríklad nariadenie prevodu časti alebo celého poistného kmeňa na inú poisťovňu alebo aj odňatie licencie.

Kontrola a regulácia dodržiavania solventnosti poisťovacích spoločností na Slovensku je v súlade so smernicami Európskej únie. Súčasná regulácia v oblasti poisťovníctva, konkrétne pravidiel dodržiavania solventnosti poisťovacích spoločností, je založená na smerniciach tretej generácie. Z nich priamo vyplýva povinnosť poisťovní v každom čase zabezpečiť svoju schopnosť vyplácať svoje záväzky plynúce z poistných a zaistných zmlúv.

Vo všeobecnosti možno povedať, že dohlád nad poisťovacími spoločnosťami je zameraný tak na ochranu samotných klientov ako i na ochranu záujmov súčasných a budúcich akcionárov poisťovní

3 Systém dohľadu nad dodržiavaním solventnosti v poisťovníctve

Pri stanovení požiadavky na mieru solventnosti poisťovne je všeobecne možné vychádzať z uplatnenia troch rôznych prístupov:

- prístupu orientovaného retrospektívne,
- prístupu orientovaného perspektívne a/alebo
- doplnkového prístupu.

Hodnotenie činností poisťovacích spoločností na základe historických údajov, čiže používanie historických údajov na výpočet požadovanej miery solventnosti poisťovacej spoločnosti, predstavuje tzv. retrospektívny prístup. Poisťovňa však môže byť konfrontovaná s určitými problémami až v budúcnosti, pričom tieto môžu byť aj predvídateľné. Prvoradým cieľom dohľadu nad dodržiavaním solventnosti poisťovacích spoločností by mala byť práve minimalizácia rizika vzniku takých predvídateľných ťažkostí, ktoré by mohli ohroziť samotné prežitie poisťovacej spoločnosti. Preto v systémoch dohľadu nad dodržiavaním solventnosti poisťovní by mal dôležitú úlohu zohrávať práve tzv. perspektívny prístup. Tento prístup na rozdiel od retrospektívneho prístupu je založený viac na dohľade ex-ante ako na dohľade ex-post.

3.1 Modely založené na retrospektívnom prístupe

Vo všeobecnosti rozlišujeme viacero druhov modelov založených na retrospektívnom prístupe. Tieto modely v závislosti od počtu analyzovaných faktorov a komplexnosti používaných vzorcov sú spravidla rozdelené do dvoch skupín:

- modely založené na fixných hodnotách ukazovateľov (fixed ratio models),
- modely založené na riziku (risk-based models).

Požadované miery solventnosti v *modeloch založených na fixných hodnotách ukazovateľov* sú určované ako fixné percento z hodnoty danej premennej. Táto premenná silne koreluje s mierou vystavenia sa riziku danej poisťovacej spoločnosti a vo všeobecnosti zahŕňa jednoduchú závislosť od jednej alebo viacerých položiek súvahy, či výkazu ziskov a strát. Nakoľko model založený na fixných hodnotách ukazovateľov solventnosti je určený európskymi smernicami, používa sa vo všetkých členských krajinách Európskej únie. Hlavnou výhodou týchto modelov je ich jednoduché použitie. Na druhej strane určitou nevýhodou týchto modelov je skutočnosť, že sú veľmi citlivé na výber premennej, ktorá je použitá na určenie požadovanej fixnej hodnoty.

Modely založené na riziku sa od predchádzajúcich modelov líšia predovšetkým tým, že obsahujú nielen jeden, či dva činitele, ale všetky potenciálne riziká ohrozujúce podnikanie poisťovní. Takýmito rizikami sú predovšetkým:

- technické riziká (napr. neadekvátne ocenenie, atď.),
- investičné riziká (napr. úrokové riziko, úverové riziko, riziko znehodnotenia, atď.),
- ostatné riziká (riziká obchodného a manažérskeho charakteru).

Hodnoty vyjadrujúce jednotlivé riziká nie sú jednoducho len sčítané, naopak, sú vložené do komplexnejšieho vzorca zostaveného tak, aby odrážal vzájomnú závislosť a podmienenosť jednotlivých rizík. Z uvedeného vyplýva, že aplikovať modely založené na riziku je v praxi oveľa náročnejšie.

Záverom je potrebné zdôrazniť, že cieľom testov solventnosti s využitím modelov založených na fixných hodnotách ukazovateľov a na riziku, je kvantifikácia miery ohrozenosti existencie poisťovne. Jednotlivé riziká sú kvantifikované individuálne, a takto získané hodnoty by mali byť následne zadané do súhrnného vzorca. Výsledok, známy ako minimálna alebo požadovaná miera solventnosti, musí byť potom porovnávaný s vybranou

sumou kapitálu, ktorá je v poisťovacej spoločnosti skutočne k dispozícii (vlastné imanie). Takto určená miera solventnosti predstavuje len dolný limit. Inštitúcie dohľadu nad poisťným trhom však majú právo od poisťovní požadovať dodržiavanie miery solventnosti na vyššej úrovni.

3.2 Modely založené na perspektívnom prístupe

V prípade poisťovacích spoločností, ktoré vykazujú vysokú dynamiku rastu alebo ktoré relatívne rýchlo menia svoju stratégiu, môže zváženie predpokladov o budúcich trendoch vývoja poisťovne alebo samotného poisťného trhu významnou mierou ovplyvniť požadovanú mieru solventnosti poisťovne. V týchto prípadoch je odôvodnené, aby pre stanovenie požadovanej miery solventnosti poisťovne Úrad pre finančný trh vyžadoval uplatnenie práve prístupu orientovaného perspektívne.

Modely založené na takomto prístupe stanovujú požadované miery solventnosti s využitím historických údajov, ale zároveň do nich zapracúvajú aj predpoklady o zmenách v profile spoločnosti a poisťného trhu (napr. budúce investičné výnosy).

Význam takýchto modelov priamo súvisí s relevantnosťou spôsobu ich zostavenia. Získané výsledky sú opodstatnené len v tom prípade, keď model odráža skutočné trendy vývoja poisťovacej spoločnosti a poisťného trhu. Treba ale uviesť, že činitele ako napríklad obchodné cykly, dopady legislatívnych zmien, či následky mimoriadnych udalostí sú ťažko modelovateľné a ťažko kvantifikovateľné.

3.3 Modely “prežitia“

Požadované miery solventnosti, kontrolované v rámci dohľadu môžu byť stanovené aj tzv. doplnkovým prístupom, ktorý je spravidla obsiahnutý v tzv. modeli “prežitia“ alebo v modeli dynamickej analýzy solventnosti.

Tento prístup vyžaduje, aby poisťovacie spoločnosti boli podrobené testu, ktorý je založený na predpoklade výskytu nepriaznivých zmien v ich aktívach a pasívach (napr. znehodnotenie aktív, zvýšenie výnosov technických rezerv a pod.). Takéto modely môžu byť považované buď za retrospektívne alebo za perspektívne, a to v závislosti od toho, či sú scenáre testov založené exkluzívne na historických údajoch alebo či v sebe zároveň zahŕňajú aj predpoklady o budúcom vývoji. Hlavný problém implementácie týchto modelov spočíva v správnom určení testovaných scenárov. Do úvahy je potrebné brať všetky rizikové faktory, pričom miery rizika musia byť vyberané obzvlášť opatrne tak, aby sa dosiahla optimálna vyváženosť medzi obozretnosťou a efektívnosťou.

4 Investičné riziká a dohľad nad dodržiavaním solventnosti

Hlavnými investičnými rizikami sú *riziko znehodnotenia a riziko likvidity*. *Riziko znehodnotenia* je všeobecné riziko straty hodnoty investície. Úverové riziko je naproti tomu prípad špecifický, keďže predstavuje stratu hodnoty v dôsledku oslabenia finančnej pozície dlžníka alebo jeho platobnej neschopnosti. Znehodnotenie investície môže byť taktiež dôsledkom vývoja na finančných trhoch a zároveň aj pôsobenia trhového rizika. Spoločnosť je tiež vystavená riziku, že nebude schopná včas pretransformovať svoje investície do likvidných aktív za účelom úhrady svojich splatných záväzkov, t.j. *riziku likvidity*. Keďže investičné riziká predstavujú vážnu príčinu finančných problémov poisťovní, sú práve tieto riziká po technických rizikách druhou najvýznamnejšou kategóriou, ktorú je nevyhnutné zobrať do úvahy pri dohľade nad dodržiavaním solventnosti poisťovacích spoločností.

Pri aplikácii investičných rizík na systém dohľadu nad dodržiavaním solventnosti poisťovní je v podstate možné využiť dva rôzne regulačné prístupy: *kvantitatívny prístup a tzv. prístup obozretného konania*.

Kvantitativný prístup umožňuje určit kvantitatívne limity finančného umiestnenia technických rezerv poisťovne. Limity môžu byť stanovené podľa kategórií aktív alebo podľa emitenta, podľa meny alebo podľa geografického rozmiestnenia investícií. Hlavnou výhodou tohto prístupu je jeho jednoduchá aplikácia. Pre inštitúcie vykonávajúce dohľad nad poisťovňami je pomerne jednoduché zistiť, či poisťovacia spoločnosť dané kritériá spĺňa alebo do akej miery ich nespĺňa a zároveň je pomerne jednoduché zdôvodniť zásahy v prípadoch, kedy kritériá splnené nie sú.

Uvedený kvantitativný prístup má aj svoje nevýhody, pretože môže viesť aj k neefektívnej diverzifikácii kapitálu. Dochádza k tomu v prípadoch, keď manažéri majú sklon udržiavať objem aktív určitej kategórie značne pod stanoveným limitom preto, aby tento limit nebol prekročený v prípade priaznivého vývoja finančného trhu. Kvantitatívne limity taktiež nie sú dostatočne flexibilné z hľadiska rýchlosti prispôsobovania sa hospodárskemu vývoju a štrukturálnym zmenám akciových trhov. Tieto nevýhody sa dajú čiastočne eliminovať tým, že sa stanovujú dostatočne vysoké limity, a tým sa vytvorí priestor pre efektívnejšie riadenie aktív poisťovne.

Pri druhom prístupe, *tzv. obozretného konania* sú požiadavky na technické rezervy stanovené pomerne jednoducho. Stačí, ak investície bude možné považovať za riadené obozretné, a to spôsobom, akým by "dobrý manažér spravoval svoje rodinné aktíva". Takýto typ regulácie spočíva v prvom rade na podrobnom preskúmaní manažérskeho správania, napríklad prostredníctvom monitoringu corporate governance alebo postupov vnútornej kontroly stanovených samotnou poisťovacou spoločnosťou. Výhodou tohto prístupu je rozšírenie možností, ktoré sú v kompetencii manažmentu poisťovne. Z tohto pohľadu tento prístup zodpovedá základnému cieľu dohľadu nad dodržiavaním solventnosti poisťovne, ktorým je ochrana poistencov a príjemcov poistných plnení za súčasného minimálneho obmedzenia riadenia spoločnosti. Pri tomto prístupe je však pre inštitúciu dohľadu nad poistným trhom oveľa náročnejšie zabezpečiť plnenie požiadaviek finančnej istoty a určiť situácie, v ktorých sú zásahy na korekciu miery solventnosti nevyhnutné.

Treba však zdôrazniť, že žiadny v súčasnosti v praxi uplatňovaných systémov investičnej regulácie poisťovacích spoločností nespočíva výlučne na čisto kvantitatívnych reguláciách alebo výhradne na pravidlách obozretného konania manažérov poisťovní. Regulačný systém je spravídla v rovine medzi týmito dvoma extrémami. Európske smernice tretej generácie upravujúce oblasť životného a neživotného poistenia stanovujú kvantitatívne limity podľa jednotlivých kategórií aktív a podľa emitentov a zároveň ukládajú manažmentu poisťovní všeobecnú požiadavku na maximálnu diverzifikáciu a výnosnosť investovania.

Poisťovacie spoločnosti pôsobiace na poistnom trhu Slovenskej republiky tak svoje technické rezervy môžu umiestňovať v aktívach, ako sú štátne dlhopisy vydané SR alebo NBS, bankové dlhopisy, štátne pokladničné poukážky, dlhopisy prijaté na obchodovanie na burze, akcie prijaté na obchodovanie na burze, podielové listy v uzatvorených aj otvorených podielových fondoch, termínované vklady v bankách, hypotekárne záložné listy, depozitné certifikáty, nehnuteľnosti v SR, pôžičky poisteným, pôžičky s bankovou zárukou, poukážky s bankovou zárukou, pokladničné poukážky vydané členským štátom alebo centrálnou bankou štátov Európskej únie a pokladničné poukážky vydané EIB, EBRD alebo IBRD. Zároveň sú stanovené limity vo forme percentuálnych podielov finančného umiestnenia technických rezerv, ktoré môže poisťovňa držať v danom type aktív (akcie, dlhopisy, pôžičky) vydaných tým istým emitentom, pretože existuje totiž silná korelácia medzi znehodnotením aktív a úverovým rizikom finančných nástrojov toho istého emitenta.

5 Závěr

Pre stanovenie požadovanej miery solventnosti poisťovacích spoločností je všeobecne možné využiť viacero druhov modelov, ktoré sú založené buď na prístupe retrospektívnom alebo na prístupe, ktorý je orientovaný perspektívne, prípadne je možné doplnkovo aplikovať aj tzv. modely “prežitia”.

Pri dohľade nad dodržiavaním solventnosti poisťovacích spoločností medzi hlavné rizikové kategórie patria investičné riziká. Pri aplikovaní investičných rizík do systémov dohľadu nad dodržiavaním solventnosti sa v praxi využívajú v podstate dva odlišné regulačné prístupy, a to prístup kvantitatívny, t.j. určenie kvantitatívnych limitov na finančné umiestnenie technických rezerv poisťovne a prístup tzv. obozretného konania.

Predkladaný príspevok je výstupom projektu VEGA č. 1/1256/04 “Aktuálne problémy poisťovníctva v Slovenskej republike v procese liberalizácie trhu,” riešeného na Katedre poisťovníctva, Národohospodárskej fakulte Ekonomickej univerzity v Bratislave.

Literatúra

- [1] MAJTÁNOVÁ, A.: *Súčasnost' a perspektívy poisťného trhu v Slovenskej republike*. Národohospodársky obzor, č. 1/2004, ISSN 1213-2446
- [2] Insurance Solvency Supervision. OECD country profiles, OECD Publication, printed in France, 2002, ISBN 92-64-19703-6
- [3] Polavková, K., Majtánová, A.: *Poisťovníctvo v SR – súčasť finančného trhu EÚ*. In: Zborník z Medzinárodnej vedeckej konferencie “Európske financie – teória, politika a prax.” Banská Bystrica, 8.-9. septembra 2004

Summary

Supervision over the Insurance Market in the Slovak Republic

The aim of this conference paper is to present the insurance market supervision in the Slovak Republic, to analyze the insurance solvency supervision system and to discuss the investment risks in connection with the solvency supervision.

Supervision over the insurance markets has to respond to the new insurance orientation such as the increasing liberalization of the markets, concentration and internationalization. These changes affect the field of the insurance market supervision and the insurance company's solvency supervision.

The solvency regulations in Slovakia follow the EC Directives. System of insurance solvency supervision can be based on retrospective, prospective and/or “survival” models.